

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

Допущено до захисту

Завідувач кафедри
д. психол. н., доцент Ю. О. Асеева

_____ (підпис)

«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Зі спеціальності _____ 053 Психологія _____

(шифр та найменування спеціальності)

За освітньою програмою _____ «Психологія» _____

(назва освітньої програми)

На тему: **«ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ»**

Виконавець:

студентка 4 курсу 41 групи ФЕУП

_____ Пелин Ганна Іванівна

/підпис/

Науковий керівник

Кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри МППП

_____ Яцишина Анастасія Миколаївна

/підпис/

Одеса 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні засади вивчення гендерних особливостей емоційного інтелекту в підлітковому віці.....	7
1.1. Психологічна характеристика дітей підліткового віку.....	7
1.2. Емоційний інтелект особистості та особливості його прояву в підлітковому віці.....	10
1.3. Гендерні особливості розвитку особистості в підлітковому віці.....	19
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	28
2.1. Діагностичний інструментарій дослідження та його характеристика.....	28
2.2. Аналіз та інтепретація отриманих даних дослідження емоційного інтелекту в підлітковому віці.....	31
2.3. Методичні рекомендації психологам та соціальним педагогам щодо вивчення гендерних особливостей дітей підліткового віку.....	37
Висновки до другого розділу.....	46
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У змінному соціальному контексті виявилось, що характеристики статевої приналежності поступово стають менш відокремленими і все більше переплітаються, що відзначається багатьма психологами. Особливу увагу викликає вивчення емоційний інтелект сучасних хлопців і дівчат, особливо з урахуванням зміни статевої ролі, яка впливає на напрямок інтелектуального розвитку особистості, не обов'язково маючи визначальне значення в біологічних аспектах цього процесу. Таким чином, однією з найактуальніших та складних проблем у сучасній психологічній науці є вивчення емоційного інтелекту у хлопців і дівчат, особливо у період їхньої молодості, формування людини як особистості, саме у підлітковому віці.

Тобто, на сьогоднішній складність полягає у розбіжності поглядів щодо того, наскільки емоційні вияви залежать від гендерної приналежності та віку людини. Аналіз наукових досліджень, присвячених психологічним аспектам інтелекту, підтверджує, що цей феномен психіки вивчається різними галузями наукового знання, такими як біологія, психологія, філософія, і термінологія може відрізнитися в залежності від конкретної галузі. Так, у біології емоції розглядаються як психічні стани та процеси у людини і вищих тварин; в психології емоції розглядаються як загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності; у філософії емоції розглядаються як відносно короткочасні переживання, пов'язані зі ставленням людини до ситуацій, що виникають, або можливих ситуацій та її діяльності.

У межах означених галузей дослідження даного явища здійснювалось цілим рядом зарубіжних та вітчизняних психологів. У зарубіжній психології проблемами вивчення емоційного інтелекту займалися Й.Ф. Герbart, Я.А. Коменський, Ж.Ж. Руссо та ін.. Серед представників вітчизняних психологів науковий інтерес виявляли такі вчені, як: С.Л. Рубінштейн, І.Б. Дмитрович, А.С. Макаренко, К.Д. Ушинський та ін.. У психологічних словниках та

підручниках інтелект, як правило, розглядаються як це багатогранна та складна когнітивна (розумова) здатність, яка охоплює різні здібності до навчання, міркування, вирішення проблем і адаптації до нових ситуацій. [20]

Враховуючи вищенаведене, можна зауважити, що специфіка вивчення емоційного інтелекту переважно спрямована на діагностику та особливості його прояву в підлітковому віці. Також це ставить перед собою завдання виділити загально психологічні чинники, що впливають на виникнення різниці емоційного інтелекту, і знаходити способи їх корекції. Проте питання, пов'язане з впливом гендерної приналежності на емоційний інтелект, залишається відкритим і на даний момент. Це свідчить про необхідність комплексного дослідження цього явища в контексті гендерних особливостей прояву у хлопчиків і дівчат, що є важливим аспектом гармонійного особистісного та професійного розвитку особистості.

Поточна ситуація підкреслює актуальність проблеми та потребу у дослідженні гендерних відмінностей у проявах емоційного інтелекту. Це обумовлює вибір теми нашого дослідження: "Гендерні особливості емоційного інтелекту в підлітковому віці".

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити гендерні особливості емоційного інтелекту в підлітковому віці.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні наукові джерела зарубіжних та вітчизняних дослідників, що стосуються гендерних особливостей емоційного інтелекту в підлітковому віці.
2. Проаналізувати гендерний аспект розвитку особистості в підлітковому віці.
3. Підібрати психодіагностичний інструментарій та з його допомогою дослідити гендерні особливості емоційного інтелекту дітей в підлітковому віці.
4. Провести емпіричне дослідження дітей підліткового віку.

5. Розробити на основі результатів теоретичного аналізу та експериментального дослідження рекомендації психологам та соціальним педагогам щодо процесу формування гендерних особливостей в підлітковому віці.

Об'єкт дослідження – емоційний інтелект особистості в підлітковому віці.

Предмет дослідження – гендерні особливості емоційного інтелекту в підлітковому віці.

Методи дослідження. Для досягнення мети та поставлених завдань дослідження використовувалися наступні методи: теоретичні (вивчення та систематизація теоретичних джерел), практичні (спостереження, опитування, бесіда, психолого-педагогічний експеримент) та метод статистичної обробки даних (метод поперечного зрізу, методи математичної статистики). У психодіагностичний комплекс увійшли: 1) адаптована психодіагностична методика С. С. Бем «Маскулінність-фемінність»; 2) «Методика діагностики «перешкод» у встановленні емоційних контактів» за В. В. Бойко; 3) Методика оцінки емоційного інтелекту (Опитувальник EQ Н. Холла).

Вибірку склали 30 осіб 14 років (із них 15 осіб жіночої статі та 15 осіб чоловічої статі). Всі респонденти є діти підліткового віку, які ходять до школи у м. Одеса.

Аналіз досліджень та публікацій. Емоційний інтелект актуальна тема розглядаєма у віковій та педагогічній психології. Більшість найвідоміших вітчизняних (С.Л. Рубінштейна, І.Б. Дмитровича, А.С. Макаренка, К.Д. Ушинського) та зарубіжних (Й.Ф. Гербарта, Я.А. Коменського, Ж.Ж. Руссо) дослідників, що торкалися цього питання.

Практичне значення

- результати дослідження можуть бути використані як додаткове джерело інформації про гендерні особливості емоційного інтелекту особистості, що може бути корисним для психологів у їх практичній роботі. Крім того, ці знання можуть бути корисними під час викладання загальної та

вікової психології майбутнім психологам, допомагаючи їм набути більш глибокого розуміння психічних особливостей хлопчиків і дівчат.

– розроблені методичні рекомендації стосовно гендерних особливостей дітей в підлітковому віці.

Структура роботи. Зміст дипломної роботи складається зі вступу, двох розділів (теоретичного і практичного), висновків, списку використаних джерел, у кількості 55 джерел. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок. Основний зміст викладено на 48 сторінок. Робота містить 9 таблиць та 3 рисунків, 4 додатків.

ВИСНОВКИ

Метою нашої дипломної роботи було дослідження гендерних особливостей емоційного інтелекту у підлітковому віці, що обумовило такі завдання:

- Проаналізувати теоретичні наукові джерела зарубіжних та вітчизняних дослідників, що стосуються гендерних особливостей емоційного інтелекту в підлітковому віці;
- Проаналізувати гендерний аспект розвитку особистості в підлітковому віці;
- Підібрати психодіагностичний інструментарій та з його допомогою дослідити гендерні особливості емоційного інтелекту дітей в підлітковому віці;
- Провести емпіричне дослідження дітей підліткового віку;
- Розробити на основі результатів теоретичного аналізу та експериментального дослідження рекомендації, психологам та соціальним педагогам щодо процесу формування гендерних особливостей в підлітковому віці.

Вищенаведені завдання спрямовані на покращення розуміння процесів, що відбуваються у підлітковому віці і допомагають розробити відповідні методики та заняття для підтримки розвитку емоційного інтелекту.

Отже, за результатами проведеного дослідження розвитку емоційного інтелекту у підлітків ми визначили наступне:

- Здійснено теоретичний аналіз літератури з обраної тематики. Суб'єктивне відчуття самотності вивчали такі вітчизняні та зарубіжні вчені як І. Ялом, З. Фрейд, Е. Фромм, А. Маслоу, В. Франкл, Г.С. Салліван, а також Р.С. Корчагіна, О.Г. Коваленко, Л.Ю. Айвазян, Є.М. Заворотних, І.М. Слободчиков, та М. О. Давидова. Дослідженням емоційного інтелекту у підлітковому віці цікавилися: Ю.В. Никоненко, О.В. Неумоева-Колчеданцева, Ю.В. Железнякова, М.Ю. Худаєва, В.В. Овсяннікова та Т.А. Моїсеева;

- Проблему емоційного інтелекту досліджували вчені, такі як Дж. Мейєр, П. Селовей, Д. Гоулман, Р. Бар-Он, Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.Н. Леонтьєв. Серед сучасних дослідників варто зазначити І.Н. Андрєєву, С.М. Могилясту, М.Р. Савчук, С.А. Прахову, С.О. Подофей, Д.В. Люсіна та Е.Л. Носенко. Концепція емоційного інтелекту відображає ідею єдності емоційних та інтелектуальних процесів.

Визначено, що емоційний інтелект розуміється, як інтелектуальна здатність, пов'язана з розумінням та управлінням емоціями.

Емпірично вивчено показники емоційного інтелекту у підлітковому віці за допомогою трьох методик. Згідно інтерпретації групових результатів дослідження, за тестом EQ Н. Холла у опитаних за шкалами емоційної обізнаності, управління своїми та чужими емоціями переважає низький та середній рівень за шкалою «емпатії» виявлений середній рівень, а от шкала «самотивації» демонструє високий рівень прояву ознаки.

За результати респондентів підліткового віку за опитувальником С.С. Бем «Маскуліність-фемінність» з наведених результатів ми можемо спостерігати, що у 100% респондентів притаманний андрогінний тип, це може пояснюватися саме підлітковим віком респондентів, максималістичними виявами поведінки, пошук свого «Я» та взагалі процесом само ідентифікації гендеру.

Аналізуючи третю методику «Діагностика «перешкод» у встановленні емоційних контактів» В.В. Бойко, до найбільш виражених перешкод за результатами дослідження вибіркою 30 осіб, відносяться: «невміння керувати емоціями, дозувати їх» тобто (втихомирювати негативні чуттєві реакції) та «неадекватний прояв емоцій».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдулова Т.П. Гендерна соціалізація та структура спілкування в підлітковому віці. *Психологічні дослідження: електрон.* 2009. С. 23 с.
2. Агєєв В.С. Психологічні та соціальні функції статевої ролі стереотипів. *Питання психології.* 1987. С. 152-158
3. Атемасова О. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери школярів, алгоритми вирішення нетипових проблем. Херсон : Ранок, 2010. 176 с.
4. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.
5. Балл Г. Внутрішня свобода особи і особистісна надійність у контексті гуманізації освіти. *Практична психологія та соціальна робота.* Київ : Компанія "СОЦИС", 2018. №9. С. 1-8
6. Бем, С. Л. Усунення гендерної поляризації та обов'язкової гетеросексуальності: ми повинні зменшити чи збільшити гучність. 1995. С. 32, 329–334
7. Бех І. Д. Справедливість – несправедливість у міжособистісних взаєминах. *Педагогіка і психологія: Науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук.* Київ : *Педагогічна думка*, 2006. №1. С. 5-14
8. Васютинський В.О. Владно-підвладні аспекти статево-рольової і гендерної взаємодії. *Практична психологія та соціальна робота.* 2006. №7. С. 21.
9. Воронова А. В. Гендерна психологія як новий напрямок науки. Харків. 2014, № 1. С. 288-292
10. Войтко В.І. Психологічний словник. К.: Вища школа, 2002. 294 с.
11. Визгина А. В., Пантілеєв С. Р. Прояв особистісних особливостей в описах чоловіків та жінок. *Питання психології*, 2001, № 3. С. 90
12. Виготський Л. С. Проблеми загальної психології. Проблеми емоцій. *Питання психології Зб. тв. Т. 5.* В-во: Педагогіка, 1983. 476 с.

13. Вікова психологія: навч. посібник / О. В. Алпатова. К. : НАУ, 2017. 140 с.
14. Говорун Т.В., Шарган О.М. Психологічні аспекти гендерної дискримінації. Психологія. Зб. наук. праць. Вип. III. К., 1998. 3 с.
15. Говорун Т.В. Гендерна психологія: Навч. Посібник. К.: «Академія», 2004. 308 с.
16. Гофман І. Гендерний дисплей. Введення в гендерні дослідження. Харків: Алетейя, 2001. С. 306-335
17. Горошко Є. В. Гендерна проблематика. Харків: ХЦПІ, 2001; Алетейя, 2001. С. 508-543
18. Гончаренко Т. Підліток: як йому допомогти. К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2018. 120 с.
19. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві. За ред. Ю.І. Саєнка. Київ: ВАІТЕ, 2007. 143 с.
20. Дерев'янюк С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища. К., 2009. 20 с.
21. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
22. Заброцький М. М. Основи вікової психології: Навчальний посібник / М.М.Заброцький. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2003. 112 с.
23. Кокур О. М. Психофізіологія. Навчальний посібник. К: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
24. Кон І.С. Психологія статевих відмінностей. *Вопросы психологи.* 1981. №2. 47 с.
25. Кочарян А. С. Особистість та статеві ролі: Симптомокомплекс маскуліності/фемініності в нормі та патології. Х.: Основа, 1996. 127 с.
26. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навч. посібник.К.: Либідь, 2007. 256 с.

27. Маслоу А. Г. Мотивація і особистість. Євразія, 2009. 143-179 с.
28. Мищеркіна Є.Ю. Соціокультурна концептуалізація маскулінності. *Питання психології* 2002.- №5. 28 с.
29. Мухіна В. С. Вікова психологія В-во: «Академія», 2000. 432 с.
30. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. К.: Вища школа, 2003. 126 с.
31. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія. Соціальна психологія особистості спілкування. Либідь, 2020. 576 с.
32. Палій А. А. Диференціальна психологія : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 25 с.
33. Пилипенко І. О., Кацера А. О. Ціннісно-мотиваційна сфера девіантних підлітків. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. За ред. С.Д.Максименка. К., 2017. Т. IV, х.4. С. 211–215.
34. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навчальний посібник. К.: Каравела, 2014. 328 с.
35. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації : кол. моногр. / Л. Г. Сокурянська, В. Л. Арбеніна, О. Б. Зінчина, А. М. Ніколаєвська. Х. : Вид. центр Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2018.– 207 с.
36. Пісоцький В. П. Теоретичні питання вікової психології: навчально-методичний посібник. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 168 с.
37. Психологія особистості: словник-довідник. за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. К.: Рута, 2018. 324 с.
38. Русалов В. М. Біологічні основи індивідуально-психологічних відмінностей. В-во: Наука, 1979. 352 с.
39. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ.: Академвидав, 2006. 360с.

40. Супрун М., Перепечина Н. Девіантна поведінка дітей і підлітків: соціально- психологічний аспект. *Соціальна психологія*. 2019, № 2. С. 178 - 185.
41. Тернопільська В. Формування комунікативної культури старшокласників засобами телекомунікаційних проєктів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук.праць УДПУ ім. П. Тичини* 2018. Вип. 49. С. 110-117.
42. Титаренко Т. Поняття «стать» у психології особистості. *Психолог*. 2003. лютий № 6. 13 с.
43. Хамітов Н. В. Філософія та психологія статі. Київ: Ніка-Центр, 2001. 222 с.
44. Хвостов А.А. Гендерні особливості організаційної поведінки. *Питання психології*. 2004. №3. 29 с.
45. Чистяк В. А Способи гендерної характеристики засобами фразеології: український науковий збірник. Львів, 2011. С. 78-86
46. Шевандрин Н. І. Психодіагностика, корекція і розвиток особистості. Суми: Еней, 2019. 184 с.
47. Шевченко З.В. «Словник гендерних термінів» Гендер. ЧНУ: Центр гендерних і комунікацій, 2016. 45 с.
48. Ширлі О. Г. Оксфордський підручник паліативної соціальної роботи (англ.) / Трансгендер — це загальний термін для людей, чия гендерна ідентичність та/або гендерне вираження відрізняється від статі, яка їм була призначена при народженні. 2011. 380 с.
49. Шишлова, Є. Е. Гендер як інноваційний дискурс. Вісник МДІМВ, 2013. С. 148-152
50. Що ми знаємо про підлітковий вік. Шкільний світ. 2022. № 25 28. С. 80 - 84.
51. Butler J. Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. - New York and London: Routledge, 1999. 221 p.

52. Matthews G. Emotional intelligence: Science and myth / G. Matthews, M. Zeidner, R. D. Roberts. Cambridge, MA: MIT Press, 2004. 420 p.
53. Goleman D. Working with Emotional Intelligence / D. Goleman. – New York: Bantam Books, 1998. 383 p.
54. Hunt T. The measurement of social intelligence / T. Hunt // Journal of Applied Psychology, 1928. 657 p.
55. Salovey P., Mayer J.D. Emotional intelligence // Imagination, Cognition and Personality. 9. 1990. (50), pp. 185-211.